

TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSSUUNNITTELU
LEPPÄVIRRAN KUNNAN VARHAISKASVATUKSESSA
2023–2026

Leppävirta

Hyväksytty koululautakunnassa 22.5.2024

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	2
2. TASA-ARVOON JA YHDENVERTAISUUTEEN LIITTYVIÄ TÄRKEITÄ KÄSITTEITÄ	2
3. TOIMINNALLINEN TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSSUUNNITTELU	4
3.1 TOIMINNALLISEN TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSSUUNNITTELUN PROSESSI	5
3.1.1 SUUNNITTELU	6
3.1.2 SELVITYS	6
3.1.3 KEHITTÄMINEN	6
3.1.4 ARVIOINTI	7
4. LÄHTEET	7

1. JOHDANTO

Varhaiskasvatusta koskevia lakimuutoksia on tullut voimaan 1.6.2023 alkaen. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986), niin sanottu tasa-arvolaki, tuo varhaiskasvatukseen veloitteen laatia toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma ja yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) velvoittaa laatimaan toiminnallisen yhdenvertaisuussuunnitelman. Tasa-arvosuunnitelman prosessi veloitettiin aloittamaan kunnissa 1.6.2023 alkaen ja yhdenvertaisuussuunnitelman tulee olla laadittuna 1.6.2025 mennessä. Veloitteet koskevat varhaiskasvatustilain mukaisesti varhaiskasvatuksen järjestäjien ja yksityisten palveluntuottajien järjestämää varhaiskasvatusta sekä varhaiskasvatuksen yhteydessä järjestettävää esiopetusta.

Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on työkalu varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämiseen inklusiivisten periaatteiden mukaisesti. Suunnitelman tavoitteena on varmistaa, että tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä tehdään järjestelmällisesti varhaiskasvatuksen arjessa. Suunnitelmassa tarkastellaan ja kehitetään varhaiskasvatuksessa työskentelevien aikuisten toimintatapoja. Lähtökohtana on lapsen edun toteutuminen. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman laadinnassa ja sen sisällössä tulee kiinnittää huomiota lasten oikeuteen vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lapsille tulee varata mahdollisuus osallistua suunnitelman laatimiseen ja myös huoltajilla tulee olla mahdollisuus tulla kuulluksi. Tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvä työ on jatkuva prosessi ja kytkeytyy muuhun pedagogiseen suunnitteluun.

Tämä opas toimii teoreettisena pohjana Leppävirran kunnan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyössä sekä toimipaikkakohtaisten suunnitelmien laatimisessa. Toimipaikkakohtaiset suunnitelmat päivitetään vuoden välein. Perhepäivähoidon suunnitelma laaditaan yhteistyössä perhepäivähoitajien ja heidän esihenkilönsä kanssa.

2. TASA-ARVOON JA YHDENVERTAISUUTEEN LIITTYVIÄ TÄRKEITÄ KÄSITTEITÄ

Tasa-arvo

Lain mukaan tasa-arvolla tarkoitetaan kaikkien sukupuolten yhtäläisiä oikeuksia ja mahdollisuuksia sekä vallan ja resurssien tasapuolista jakautumista. Suomessa tasa-arvolilla ehkäistään sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää ja edistetään sukupuolten tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksessa tasa-arvo tarkoittaa sitä, että kiinnitämme huomiota siihen, että sukupuoli ei aseta lapsia tai aikuisia eriarvoiseen asemaan varhaiskasvatuksen arjessa.

Yhdenvertaisuus

Lain mukaan yhdenvertaisuudella tarkoitetaan kaikkien ihmisten samanarvoisuutta riippumatta heidän iästään, kansalaisuudesta, kielestä, uskonnosta tai vakaumuksesta, mielipiteestä, vammasta, terveydentilasta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Sekä tasa-arvo että yhdenvertaisuus ovat perusoikeuksia ja tarkoittavat samaa asiaa: syrjimättömyyttä ja tasavertaisia mahdollisuuksia ihmisen eri ominaisuuksista huolimatta. Varhaiskasvatuksessa yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kiinnitämme huomiota siihen, että ihmisten eri ominaisuudet, kuten ihonväri, uskonto tai terveydentila, eivät aseta lapsia tai aikuisia eriarvoiseen asemaan.

Esteettömyys

Esteettömyydellä tarkoitetaan ihmisten moninaisuuden huomioon ottamista rakennetun ympäristön suunnittelussa, toteuttamisessa ja kunnossapidossa. Esteettömyydessä ei ole kyse vain liikkumisesta vaan siinä huomioidaan myös esimerkiksi näkemiseen, kuulemiseen, ymmärtämiseen ja kommunikaatioon liittyvät asiat. Varhaiskasvatuksessa esteettömyys tarkoittaa fyysisten tilojen miettimistä niin, että kuka tahansa kyvystään riippumatta voi osallistua varhaiskasvatuksen toimintaan.

Häirintä

Häirintä on yhdenvertaisuuslaissa kiellettyä syrjintää. Laissa häirintä määritellään käyttäytymisenä, jolla loukataan henkilön ihmisarvoa tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti. Häirinnässä henkilö luo käyttäytymisellään kiellettyyn syrjintäperusteeseen, kuten esimerkiksi seksuaaliseen suuntautumiseen, alkuperään tai vammaisuuteen, liittyvän toista henkilöä halventavan, nöyryyttävän, uhkaavan, vihamielisen tai hyökkäävän ilmapiirin. Varhaiskasvatuksessa häirintä voi olla esimerkiksi halventavaa puhetta, ilmeitä tai eleitä, jotka loukkaavat lasten, henkilöstön tai huoltajien ihmisarvoa. Häirintä voi kohdistua yksilön lisäksi myös ihmisryhmään. Esimerkiksi vammaisuuteen, ihonväriin tai seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvä nimittely on häirintää.

Inklusio

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhteenkuuluvuutta, yhdenvertaisuutta, moninaisuuden arvostamista ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Jokaisella lapsella on oikeus saada tukea omalle kasvulleen ja kehitymiselleen. Inklusiivinen toimintakulttuuri edellyttää henkilöstön ymmärrystä siitä, miten esimerkiksi vammaisuuteen, ihonväriin, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät henkilöstön omassa toiminnassa ja varhaiskasvatuksen toimintatavoissa. Henkilöstön tulee tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttua niihin vastuullisesti, sensitiivisesti ja johdonmukaisesti. Henkilöstön tulee tukea lasten toimintaa inklusiivisesti niin, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua yhteiseen toimintaan omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaan. Jokaisella lapsella on siis oikeus kuulua ryhmään ja tulla kohdatuksi tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti.

Normi ja normatiivisuus

Normit ovat yhteiskunnallisia oletuksia ja odotuksia siitä, mikä on yleisesti hyväksyttyä, "normaalina" tai toivottavaa eri tilanteissa. Normatiivisuus kertoo siitä, mitä pidämme normaalina ja tavoiteltavana. Normit auttavat meitä toimimaan tilanteissa, mutta toisinaan normit ovat syrjiviä ja rajoittavat toimintaa. Kasvatuksessa ja opetuksessa on tärkeää huomata, että päivittäiset teot, ajatukset ja sanat saattavat perustua syrjiviin normeihin tiedostamatta. Esimerkiksi se, millaisia kuvia ja hahmoja satukirjoissa esiintyy tai millaisia leluja päiväkodissa on, saattavat juontaa juurensa siihen, miten asioita on totuttu tekemään. Normit ovat usein näkymättömiä ja ne huomataan vasta, kun joku rikkoo niitä.

Osallisuus

Osallisuus on kuulumisen tunnetta ja sitä, että saa edellytykset osallistua, tulla kuulluksi, ilmaista mielipiteensä, vaikuttaa ryhmään ja tuntea olonsa turvalliseksi. Osallisuus on vapaaehtoista eikä tarkoita samaa kuin osallistuminen tai osallistaminen. Lapsi voi osallistua toimintaan, mutta jos hän ei pääse vaikuttamaan siihen, hän ei ole osallinen. Osallisuus on muun muassa tunnetta siitä, että kuuluu omaan yhteisöön tai vuorovaikutusta ja toimintaa lasten välillä. Esimerkiksi aamupiirissä voidaan tukea lapsen osallisuutta keskusteluun ottamalla mukaan kuvat kielenkäytön tueksi. Osalliseksi pääsee pienilläkin tavoilla: kaikkien ei tarvitse osallistua keskusteluun, mutta otetaan kaikki osalliseksi sellaisilla tavoilla, kun he haluavat tulla mukaan.

Stereotypia

Ihmiseen tai ihmisryhmään liitetty mielikuva tai yksinkertaistettu käsitys, jonka kautta heitä määritellään. Varhaiskasvatuksessa stereotypiat voivat näkyä esimerkiksi siinä, jos yhteydenotoissa huoltajiin ollaan enemmän yhteydessä äiteihin kuin isiin tai kertoa runsaammin päivän kulusta äideille kuin isille. Myös leikeissä ja tarinatuokioissa saatetaan tuottaa ja ylläpitää stereotyyppisiä käsityksiä esimerkiksi ammateista.

Sukupuolen moninaisuus

Jokaisen ihmisen kokemus sukupuolesta on yksilöllinen. Sukupuolen moninaisuudella viitataan siihen, että sukupuoli on moninainen ilmiö, joka ei ole jaettavissa kahteen, toisilleen vastakkaiseen ja selvästi toisistaan erotettavaan sukupuoleen. Moninaisuutta ilmenee niin identiteettien, itseilmaisun kuin kehollisuudenkin tasolla. Jokaisella ihmisellä on oma, yksilöllinen kokemus omasta sukupuolestaan ja ihmiset ilmaisevat

sukupuoltaan moninaisin tavoin esimerkiksivaatetuksen, koristautumisen ja hiustyylien keinoin. Varhaiskasvatuksessa sukupuolen moninaisuus voi tulla esiin esimerkiksi silloin, kun henkilöstö purkaa normeja siitä, että mielenkiinnon kohteet tai vaatteet määrittäisivät sukupuolta. Poika voi pukeutua hameeseen tai muunsukupuolinen lapsi rakastaa auto- tai rakenteluleikkejä, eivätkä nämä asiat määritä lapsen sukupuolta.

Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa taitoa huomata sukupuolittuneita käytäntöjä ja sukupuolinormeja, jotka usein ovat tiedostamattomia. Ne ovat herkkyyttä tunnistaa yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita, joissa sukupuoli rajoittaa lasten toimintaa ja taitoa purkaa niitä. Sukupuolesta riippumatta lapsilla on samat oikeudet, mahdollisuudet ja velvollisuudet leikkiä, osallistua ja toimia. Varhaiskasvatuksessa sukupuolisensitiivisyys näkyy silloin, kun henkilöstö osaa tarkastella sukupuolen merkitystä arjessa, pohtia omia, osin tiedostamattomiakin oletuksiaan eri sukupuolista ja kannustaa lapsia aktiivisesti monipuoliseen toimintaan.

Syrjintä

Syrjintää on se, että ihmistä kohdellaan perusteettomasti huonommin jonkin henkilökohtaisen ominaisuuden perusteella. Yleinen syrjintäkielto on määritelty Suomen perustuslaissa (6 §). Sen mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjinnästä säädetään tarkemmin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslaeissa. Syrjintä on kiellettyä riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen.

Rasismi

Rasismi on ajatusmalli, jossa joitakin ihmisryhmiä määritellään alempiarvoiseksi esimerkiksi ihonvärin, kansalaisuuden, kulttuurin, äidinkielen tai uskonnon perusteella. Rasismi kumpuaa valkonormatiivisuudesta, joka perustuu rotuoppiin ja käsityksiin valkoisista eurooppalaisista tai muista länsimaalaista muita ylempinä ja arvokkaampina ihmisinä. Rasismi voi ilmetä vihapuheena, syrjintänä, väkivaltana tai näennäisen neutraaleina käytäntöinä, sanoina ja tekoina, jotka tosiasiallisesti saattavat loukata ihmisiä ja sulkea heitä ulos eri tilanteista.

3. TOIMINNALLINEN TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSUUNNITTELU

Toiminnallista tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelua määrittelee kaksi eri lakia: Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986) (ns. tasa-arvolaki) ja Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014). Toiminnallista tasa-arvosuunnittelua ja toiminnallista yhdenvertaisuussuunnittelua voi tehdä yhdessä tai erikseen, tärkeintä on pitää molemmat näkökulmat mukana suunnitteluprosessissa. *Leppävirran kunnassa toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu yhdistetään yhdeksi toimipaikkakohtaiseksi suunnitelmaksi ja se päivitetään vuoden välein. Lapsiystävällinen kunta -mallin mukaan erityistä huomiota kiinnitetään toimenpiteisiin rasismia ja syrjintää vastaan. Perhepäivähoidon suunnitelmasta vastaa perhepäivähoitajien esihenkilö yhdessä hoitajien kanssa.*

Toiminnallisessa tasa-arvosuunnitelmassa tarkastellaan ja kehitetään varhaiskasvatuksen toimintaa **sukupuolten tasa-arvon** näkökulmasta. Lapsille on varattava mahdollisuus osallistua suunnitelman laatimiseen ja lasten osallisuus tulee toteuttaa ikä- ja kehitystaso huomioiden. Tasa-arvolain mukaan suunnitelma tulee tehdä vuoden tai vähintään kolmen vuoden välein. Lain mukaan toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää kolme vaihetta: 1) selvitys tasa-arvotilanteesta, 2) kehittäminen eli tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi ja 3) arvio toimenpiteiden toteutumisesta ja tuloksista.

Tasa-arvolain mukaan toiminnallisessa tasa-arvosuunnitelmassa tulee kiinnittää erityisesti huomiota vuorovaikutukseen, ohjaukseen, lasten osallisuuteen, materiaaleihin, huoltajien kohtaamiseen sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen.

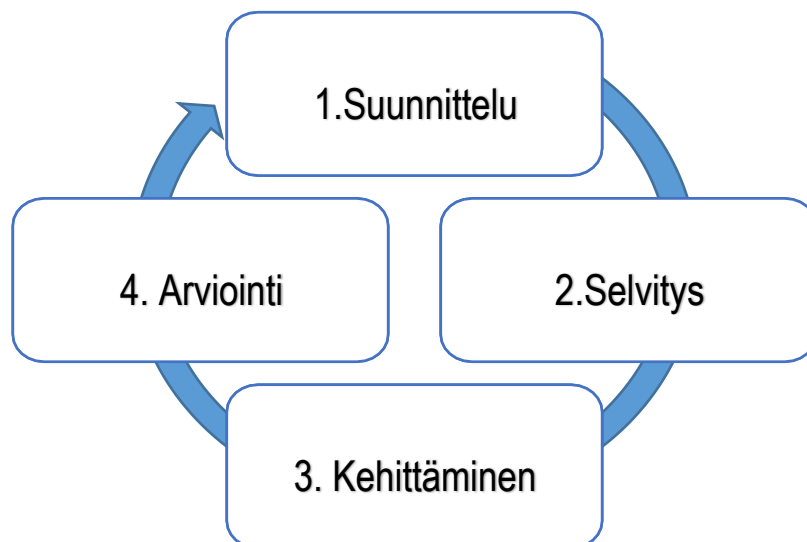
Yhdenvertaisuuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida, miten sen toiminta vaikuttaa eri ryhmiin, miten yhdenvertaisuus toteutuu omassa toiminnassa ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin edistääkseen yhdenvertaisuuden toteutumista varhaiskasvatuksessa.

Yhdenvertaisuussuunnitelmassa kiinnitetään huomiota siihen, miten **eri ominaisuudet**, kuten esimerkiksi ikä, ihonväri, kieli, katsomus, perhesuhteet tai vammaisuus vaikuttavat lasten mahdollisuuksiin toimia varhaiskasvatuksessa ja kokea osallisuutta siinä. Lapsilla ja huoltajilla tulee olla mahdollisuus tulla kuulluksi edistämistoimenpiteistä. Suunnitelman tulee sisältää ainakin suunnittelu- ja arviointiprosessien kuvauksen, valitut kehittämistoimenpiteet ja toimenpiteiden seurannan. Yhdenvertaisuuden toteutumisen arvioinnin tulokset ja edistämisen toimenpiteet tulee kirjata yhdenvertaisuussuunnitelmaan ja ne on uudistettava määräajoin.

3.1 TOIMINNALLISEN TASA-ARVO- JA YHDENVERTAISUUSSUUNNITTELUN PROSESSI

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämiseen kuuluu tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu on jatkuva prosessi, joka kytketään muuhun varhaiskasvatuksen pedagogiseen suunnitteluun. Työtä tehdään systemaattisesti selvittäen, kehittäen ja arvioiden vuoden syklissä.

Leppävirran kunnan varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toimipaikoissa on käytössä yhdenmukainen suunnitelmalomake tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä varten. Suunnitelman laadinnan eri vaiheissa hyödynnetään Rauhankasvatusinstituutin kehittämää tasa-arvokompassia. Peruseriaate on, että syyskaudella suunnitellaan ja kartoitetaan tulevan toimikauden tavoitteita ja mietitään toimenpiteitä. Kevätkaudella toimintaa kehitetään ja arvioidaan. Leppävirran kunnassa toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma kirjataan Daisyn ilmoitustaululle.

Kuvio 1. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun prosessi varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa.

3.1.1 SUUNNITTELU

Ennen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteen selvittämistä on hyvä aloittaa suunnittelusta, jonka aikana tutustutaan keskeisiin käsitteisiin ja lakeihin. Työyhteisössä käydään myös yhteistä keskustelua asiasta. Näin varmistetaan, että työyhteisö ymmärtää suunnitteluun liittyvät käsitteet ja mikä toiminnallisen suunnittelun tarkoitus on.

Suunnitteluvaiheessa pohditaan myös toiminnallisen suunnittelun prosessia: Millä aikataululla tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa selvitetään? Milloin siirrytään kehittämisvaiheeseen? Milloin arvioidaan tehtyjä kehittämistoimenpiteitä ja suunnitelman päivitystarvetta? Miten lapsia ja huoltajia osallistetaan?

3.1.2 SELVITYS

Selvitysvaihe on tasa-arvolain vaatima ensimmäinen vaihe. Tässä vaiheessa selvitetään toimipaikan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilannetta. Selvitys toimii pohjana, kun mietitään toimipaikan kehittämistarpeita. Selvitysvaiheessa hyödynnetään Tasa-arvokompassin materiaalia. Apuna voidaan myös käyttää erilaisia havainnointimenetelmiä sekä lapsia, vanhempia ja henkilöstöä osallistavia menetelmiä.

Linkejä selvitysmenetelmiin:

<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/selvitysmenetelmia>

<https://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/menetelmapankki/>

Tasa-arvolain mukaan huomiota tulee kiinnittää erityisesti vuorovaikutukseen, ohjaukseen, lasten osallisuuteen, materiaaleihin, huoltajien kohtaamiseen sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Yhdenvertaisuuslain mukaan huomiota tulee kiinnittää siihen, miten toiminta vaikuttaa eri ihmisryhmiin ja miten yhdenvertaisuus toteutuu omassa toiminnassa. Yhdenvertaisuussuunnitelmassa on arvioitava, miten varhaiskasvatus vaikuttaa eri väestöryhmiin ja miten yhdenvertaisuus muutoin toteutuu sen toiminnassa.

3.1.3 KEHITTÄMINEN

Selvitysvaiheessa paljastuneisiin epäkohtiin, jotka vaativat parannettavaa tai muutettavaa, pureudutaan tarkemmin kehittämisvaiheessa. Tässä vaiheessa nimetään toimenpiteitä, joilla puututaan esiin nousseisiin epäkohtiin. Toimenpiteet ovat konkreettisia asioita, joita arjessa voidaan toteuttaa.

Kehittämistyön onnistumisen kannalta on hyvä keskittyä vain muutamaan kehittämiskohteeseen kerrallaan, vaikka niitä nousisi selvitysvaiheessa esiin useampiakin. Toimenpiteet voivat liittyä esimerkiksi aikuisten toimintatapoihin, vuorovaikutukseen, toimipaikan tiloihin ja materiaaleihin tai henkilöstön osaamiseen. Tavoitteena on löytää mahdollisimman helposti toteutettavia tekoja, joilla on suuri muutosvaikutus.

Kehittämisvaiheelle laaditaan aikataulu ja nimetään vastuuhenkilöt. Tässä vaiheessa voi myös osallistaa lapsia ja huoltajia. Kehittämiskohteet, -tavoitteet ja -toimenpiteet sekä vastuuhenkilöt, aikataulu ja seuranta kirjataan toiminnalliseen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmalomakkeeseen.

3.1.4 ARVIOINTI

Viimeinen tasa-arvolain vaatima vaihe on toimenpiteiden arviointi. Kun toimenpiteitä on tehty, on aika arvioida, kuinka toimenpiteet ovat vaikuttaneet arkeen. Mitä konkreettisia kehittämistoimenpiteitä ovat, sitä helpompi niitä on arvioida.

Arvioinnissa voi käyttää apuna erilaisia havainnointimenetelmiä. Lapsia ja huoltajia voi osallistaa arviointiin esimerkiksi haastatteluiden avulla. Arvioinnista prosessi jatkuu uudelleen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustilanteen selvittämiseen ja (uusien) kehittämistoimenpiteiden nimeämiseen.

4. LÄHTEET

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986): <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus (Naisasialiitto Unioni ry): <https://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi>

Tasa-arvokompassi: työkalu tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön varhaiskasvatuksessa (Rauhankasvatusinstituutti ry): <https://maailmankoulu.fi/wp-content/uploads/2021/01/Tasa-arvokompassi-VAKA.pdf>

Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu (Opetushallitus): <https://oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksen-tueksi/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa>

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014): <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>